

PANEL

lét, közösség, esztétika
– a lakótelepek hatvan éve

*existence, community, aesthetics
– sixty years of housing estates*

modem:

MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ
MODEM Center for Modern and Contemporary Art

Kiállítási katalógus / *Catalogue of the Exhibition*

A katalógust szerkesztette / *Edited by* SÜLLI-ZAKAR Szabolcs DLA

Építészettörténet szakmai lektorai
/ Lecturers in Architectural History

KOVÁCS Péter DLA, SZALAI András DLA

Könyvterv / *Layout & Graphic Design*
Fotó / *Photographs by*
Szöveggondozás / *Proofreading*
Fordítás / *Translation*

ALKOTÓPONT Grafikai Műhely
ALKOTÓPONT Grafikai Műhely, Dankó Imre
KOROKNAI Edit
HALMI Gábor, LAKÓ Zsigmond, Ben SCHUTZ
MATOLCSY Kálmán
KAPITÁLIS Nyomda

Nyomdai munka / *Printed by*

Kiadja / *Published by*
Felelős kiadó / *Publisher-in-Charge*

MODEM Modern Debreceni Nonprofit Kft.
KOROKNAI Edit

ISBN 978-615-5839-06-1

9 786155 839061

PANEL

49,75m²

lét, közösség, esztétika – a lakótelepek hatvan éve
existence, community, aesthetics – sixty years of housing estates

PANEL

lét, közösség, esztétika – a lakótelepek hatvan éve
existence, community, aesthetics – sixty years of housing estates

2019. augusztus 3. – november 17. / 3rd August – 17th november 2019

Kiállító művészek / *Exhibiting Artists:*

Paweł ALTHAMER, BAJKÓ Dániel, Andrej BALCO, BEÖTHY Balázs, CS. UHRIN Tibor, CSABA Imre, CSÁKI László, Elena CHERNYSHOVA, CSIZIK Balázs, CSONTÓ Lajos, Tomáš DŽADOŇ, ESTERHÁZY Marcell, FERENCZY Zsolt, Andreas FOGARASI, GÁBOR Imre, Cyprien GAILLARD, GELLÉR B. István, Susanne HOPF & Natalja MEIER, Franz HÖFNER & Harry SACHS, IMREH Sándor, KÁDÁR Emese, KESERUE Zsolt, Július KOLLER, KORNISS Péter, KROÓ Anita, LANTOS Ferenc, Marián LAŠŠÁK, MISKOLCZI Emese, Bartosz MUCHA, RÉTHEY-PRÍKKEL Tamás & SCHMIDT András, József ROBAKOWSKI, Dagmar SCHMIDT, SZABÓ Kristóf, SZILÁGYI Lenke, TÖRÖK Judit, VASS Lilla, Julita WÓJCIK, Liam YOUNG

Kurátor / *Curator:*

SÜLI-ZAKAR Szabolcs DLA

Arculat / *Graphic Design:*

KATONA Barbara, SÜLI-ZAKAR Szabolcs DLA

Grafikai munkák / *Graphics:*

KATONA Barbara, LUDMAN Éva,
PAUBLUSZTIG Bettina

Videó, multimédia / *Video, Multimedia:*

KASZA Veronika Blanka

Kommunikáció / *Communication:*

KOROKNAI Edit, SZABÓ Dániel

Logisztika / *Logistics:*

BÍRÓ Fatime, DECZKI Gyula, EGRI-DANKÓ Petra,
MAGYAR Balázs, MARCZIN I. Bence, SZABÓ-ZSOLDOS
Gábor, SZABÓ Zsuzsanna, TÓTH Richárdné

Installálás / *Installation:*

DARABOS Imre, HÁRNÁSI László, KIRÁLY Antal,
NAGY Tamás, RULL Norbert, ZILAHÍ Sándor

Fordítás / *Translation:*

HALMI Gábor, LAKÓ Zsigmond, Ben SCHUTZ
SÜLI-KISS Fruzsina

Makettek / *Models:*

ZBISKÓ Éva, KORHÁN Marcell, VARGA Csaba
DSZC Péchy Mihály Építőipari Szakgimnáziuma

További köszönet / *Special Thanks to:*

ANGEL Judit, CZIBERE Ibolya, DON Tamás, ERDŐS Gellért, HUTANU Emil, KARÁCSON Bence,
KATONA Dominika, KÉSZMAN József, KOVÁCS Péter DLA, LUDMAN Éva, MIHALIK Péter,
MOLNÁR Éva Ágnes, NAGY JÁNOSNÉ NÉMETH Margit, PHILIPP Helga, SZABÓ Károly,
SZENTIRMAI Tamás DLA, TAKÁCS Marcell, VINCZE Ottó, SZABÓ Sára

Együttműködő partnereink / *Collaborating Partners:*

Debreceni Egyetem, Építészmérnöki Tanszék / *University of Debrecen, Department of Architecture*
Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Szociológiai és Szociálpolitikai
Tanszék / *University of Debrecen, Institute of Political Science and Sociology, Sociology and
Social Policy Department*

- 01 panellakás
/ panel flat
- 02 paneltörténet
/ panel story
- 03 panel-lét
/ the panel existence
- 04 lét a panelben
/ existence in the panel
- 05 panelesztétika
/ panel aesthetics
- 06 a panel esztétikája, a panel mint motívum
/ the aesthetics of the panel, the panel as motif
- 07 a panel mint utópia, disztópia
/ panel as utopia, dystopia
- 08 interjú Boruzs Bernát építésszel
/ interview with architect Bernát Boruzs
- 09 panel esszék, tanulmányok
/ panel essays, studies
 - / Mélyi József: emlékművek a lombikvilágnak
/ József Mélyi: monuments for the test-tube world
 - / Czibere Ibolya – Molnár Éva – Nemes-Zámbó Gabriella: lakótelepi panellakásokban élők
társadalmi jellemzői
/ Social characteristics of residents of panel
housing estates
 - / Süli-Zakar Szabolcs: panelség
– a MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ
PANEL kiállításának apropóján
/ Szabolcs Süli-Zakar: Panelness
– on the PANEL exhibition at MODEM Modern and
Contemporary Arts Centre

Kiállításunk azt kívánja feltárni, vajon miért jöttek létre a lakótelepek? Miért alakultak ki a házgári technológiával épített közepesen magas és magas lakóházak, házsorok? Az hogyan hat a társadalomra, s hogyan hat az egyénre? Létezik-e panel identitás? Van-e olyan fogalom, hogy PANELSÉG?

A MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ PANEL kiállítása a régió elsősorban paneles technológiával épült lakótelepeit kutatja, interdiszciplináris módszerekkel, a tudomány, építészet és a művészet eszközeivel, a lakosság aktív megszólításával. A régióknak városképi arculatát mai napig jelentősen meghatározó lakótelepi társasházak milyen hatással vannak társadalmunkra, közösségünkre s az egyénre, sőt érzékszerveinkre, gondolkodásmódunkra – milyen a panel színe, szaga, tapintása, megköveteli-e a sajátos viselkedési és mozgáskultúrát? Létezik-e lakótelepi/panel identitás? Hatvan éve – 1959-ben, kísérleti jelleggel – Dunaújvárosban kezdték el felépíteni az első hazai paneltömböt. Kezdetben elsősorban Budapesten, a hetvenes években már ország-szerte ontották ház- és panelgyáraink az előregyártással készülő lakásokat, sokáig még az olajválság hatása sem mutatkozott a termelés ütemén. Ekkor épült lakótelepeink, lakótelep-óriásaink jelentős hányada. Ezekben a kerületekben csúcsidőben, a Ratkó-korszak gyerekeinek rajzásakor, egy hazai kis- és középváros lakosságának megfelelő ember élt együtt, egymás mellett. Ezek a lakótelepek még akkor is jelentősek, ha meg sem közelítik az egykori kelet-német és szovjet mega-lakótelepeket. Hazánkban ma a népesség egyötöde lakik lakótelepeken közel nyolcszázezer lakásban. De nem csak a számszerűségében jelentős a panel, mindenki volt már panelben, van véleménye róla, mégha nem is élt – huzamosabb ideig – ott. A városi lakosság jelentős része lakott, több-kevesebb ideig lakótelepeken. Hogy ebből mennyi volt pontosan panel, az városonként, országonként eltérő lehet. A panelről alkotott vélemények szélsőségesnek tűnnek, a szociológiai kutatások a közhiedelemmel ellentétben kedvezőbb képet mutatnak megítélésüket tekintve. Valaki megveti, valaki kifejezetten kedveli, többen kutatjuk, vajon mitől függhet ez a jelentős véleménykülönbség.

Kiállításunk egyszerre kívánja feltárni a lakótelepek, s kitüntetett figyelemmel a paneles építkezés sajátosságait, kialakulásának történetét és genealógiáját, hogyan, miként, milyen igényre válaszul alakultak ki paneltípusok és típuspanelek. Az egykori keleti tömb országainak paneljei milyen elemeiben hasonlítanak és milyen elemeiben különböznek egymástól, s nyugati rokonaiktól.

A XX. század Magyarországnak egyik legégetőbb problémáját, a lakáskризist csak a hetvenes-nyolcvanas évekre sikerült megoldani, köszönhetően az iparosított

lakásépítésnek. A mennyiségi termelés érdekében azonban számos áldozatot kellett meghozni, már a lakótelep-építés első évtizedét követően joggal erősödtek fel a kritikák mind az építésszek-városépítésszek, mind a használó nagyközönség részéről. A külső mintázatok feltárása, a rátekintés mellett célunk az emberléptékű, behelyezkedni tudó szemlélet ismertetése, a panel-lét fenomenológiája. Interjúkon, szociológiai kutatásokon és kortárs alkotásokon keresztül illusztráljuk, hogy milyen az élet a panelben, kialakultak-e sajátos viselkedési és mozgásformák?

Panelház, azaz előregyártott vasbeton elemekből készült épülettömb – fal-födém és homlokzati előregyártott elemek együttes alkalmazása –, meghatározó esztétikával bír, de hogyan alakítja a szerkezet a belső élettereket? Mennyire lehet egyedi, változatos a panellakás? Milyen egyedi karakterek jelennek meg a tipizált környezetben? S maga a lakótelep hogyan jelenik meg különféle művészeti alkotásokban? A panellakás nem csak életterülnké, de sokaságában motívummá is vált, nem csak a köztéri alkotásokban.

A lakótelepek legnagyobb mértékben a XX. század viharai és ideológiái mentén, következtében születtek. Lakótelepet a világ minden táján találunk, politikai-gazdasági rendszertől, annak fejlettségétől függetlenül, jelentőségük, a lakásállományban játszott szerepük azonban közel sem egyforma az egyes kontinensek régióiban és országaiban. Míg Európában több mint 55 millió lakótelepi lakásban közel 176 millió ember él, addig hazánkban közel 788 ezer lakás található panelépületben, ezekben él a lakosság ötöde. A volt keleti blokk államaiban a legelterjedtebb a lakótelep, szinte kizárólag itt épültek 10 000 lakásosnál nagyobb lakótelep-monstrumok. E hihetetlen mértékű lakótelep-utópiák vajon beváltották-e a tervezésükkor remélt ideákat? Nem váltak-e inkább saját disztópiájukká?

Mind a hazai, mind a külföldi (kelet- és nyugat-európai) tapasztalatok azt mutatják, hogy a lakótelepek városszövetbe integrálódása, sikerességének megítélése csak részben építészeti-városépítészeti kérdés. Legalább ennyire meghatározó a városon belüli elhelyezkedés, a társadalmi összetétel, a házak közötti zöldfelületek állapota, az esetleges energetikai és esztétikai rehabilitáció, a közlekedés és a szolgáltatások elérhetősége és minősége. A kiállítás utolsó szekciójában azt kérdezzük, vajon mi lesz a lakótelepekkel? Érdemes-e egyáltalán időt, pénzt és energiát fektetni megmentésükbe? Európa-szerte számtalan lakótelep-rehabilitációs programmal kísérleteznek gazdag és szegény országok egyaránt. A lakosság ilyen nagymértékű érintettsége kapcsán különösen izgalmas a kérdés, hogy milyen lehet a lakótelepek és a panel jövője, javulhat-e jelentősen az életminőség a rehabilitált panelekben?

PANEL

existence, community, aesthetics – sixty years of housing estates

Our exhibition seeks to explore why housing estates were created. Why did tall and moderately tall houses and rows of houses built with housing factory technology emerge? What effect do they have on society, and on the individual? Does panel identity exist? Is there such a concept as PANELNESS?

The PANEL exhibition at the MODEM Center for Modern and Contemporary Art, using interdisciplinary methods as well as scientific, architectural and artistic means, and by actively addressing the population, explores first and foremost the housing estates of the region built with panel technology. The impact that the housing estate condominiums, which to this day significantly define the face of our region's cityscape, have on our society, on our community, on the individual, and even on our sensory organs and way of thinking - what the color, the smell, the feel of the panel are like, if it demands its own particular culture of behavior and movement. Whether or not housing estate/panel identity exists.

Sixty years ago – in 1959, as an experiment – in Dunaújváros, construction was started on the first panel block. Our housing and panel factories pumped out prefabricated flats mainly in Budapest to begin with, then by the seventies throughout the country, and for a long time even the effects of the oil crisis were not reflected in the rate of production. It was during that time that a large proportion of our housing estates, our giants of housing estates, were built. In these districts, at the peak of the Ratkó era during our baby boom, enough people to populate a small or medium-sized city in Hungary lived together, side by side. They were significant even if they did not

come close to the former East German and Soviet mega-housing estates. Today in Hungary, one-fifth of the population lives in housing estates, in nearly 800,000 flats. But it's not only in their numbers that the panels are significant. Everyone has been in a panel at some point and has an opinion on them, even if they have never - for a longer time - lived there. A large portion of the urban population has, for varying lengths of time. In housing estates it was certain how many of those were panels, which can vary by city and country. Opinions about the panels appear to be extreme, and sociological research, contrary to popular belief, shows a more favorable picture regarding their perception. Some despise them, some explicitly like them, and several of us are researching what this significant difference of opinion could depend upon. Our exhibition seeks at once to explore the housing estates, and with special attention to the particularities of panel construction, the history and genealogy of their development, and how, as what, and in response to what needs panel types and type panels emerged. In which elements the panels of the countries of the former Eastern Bloc resemble and differ from each other and their Western relatives.

The housing crisis, one of the most exigent problems in Hungary in the 20th century, was only able to be solved in the 1970s and 1980s, thanks to industrialized flat construction. However, in the interest of quantitative production, numerous sacrifices had to be made, and already following the first decade of housing estate construction, criticism intensified, with reason, from architects and urban designers, as well as from the public at large. In addition to exploring exterior patterns, our aim is the exposition of a human-scale approach that is able to fit in, the phenomenology of panel-existence. Through interviews, sociological research and contemporary creations, we illustrate what life in the panel is like, and whether particular forms of behavior and movement have emerged.

Panel houses, namely, block buildings made out of prefabricated reinforced concrete elements - the joint application of wall slabs and prefabricated facade elements - endure with a defining aesthetic, but how does the structure shape the inner living spaces? To what extent are panel flats able to be unique or diverse? What kind of unique characters appear in the standardized environment? And how does the housing estate itself manifest in various types of artistic works? Panel flats have become not just our living spaces, but also a motif in their multitude, not just in public works.

Housing estates were born to a large extent alongside and as a consequence of the storms and ideologies of the 20th century. Housing estates are found all over the world, irrespective of political-economic system and that system's development; however, their importance, the role they have played in the housing stock is not nearly the same in the regions and countries of individual continents. Whereas in Europe around 176 million people live in more than 55 million housing estate flats, in Hungary around 788,000 flats can be found in panel buildings, and a fifth of the population lives in these. Housing estates are most widespread in the states of the former Eastern Bloc; housing estate monsters comprising over 10,000

flats were built almost exclusively here. Have these housing estate utopias of incredible size honored the ideas that were hoped for at the time of their design? Haven't they rather turned into their own dystopia?

Both domestic as well as foreign (Eastern and Western European) experiences show that the integration of housing estates into the urban fabric, in terms of its success, is only partially an architectural-urban design issue. At least as determining are the location within the city, the social composition, the state of the green spaces among the houses, incidental energy and aesthetic rehabilitation, and the accessibility and quality of transportation and services. In the last section of the exhibition, we ask: what will become of the housing estates? Is it at all worth it to invest time, money and energy into saving them? Across Europe, rich and poor countries alike are experimenting with countless housing estate rehabilitation programs. With such a high level of public involvement, the question is particularly exciting: what could the future of the panel and housing estates be like, and can rehabilitated panels significantly improve quality of life?

PANEL

49,75m²

CS. UHRIN TIBOR

Család / *Family*

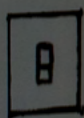
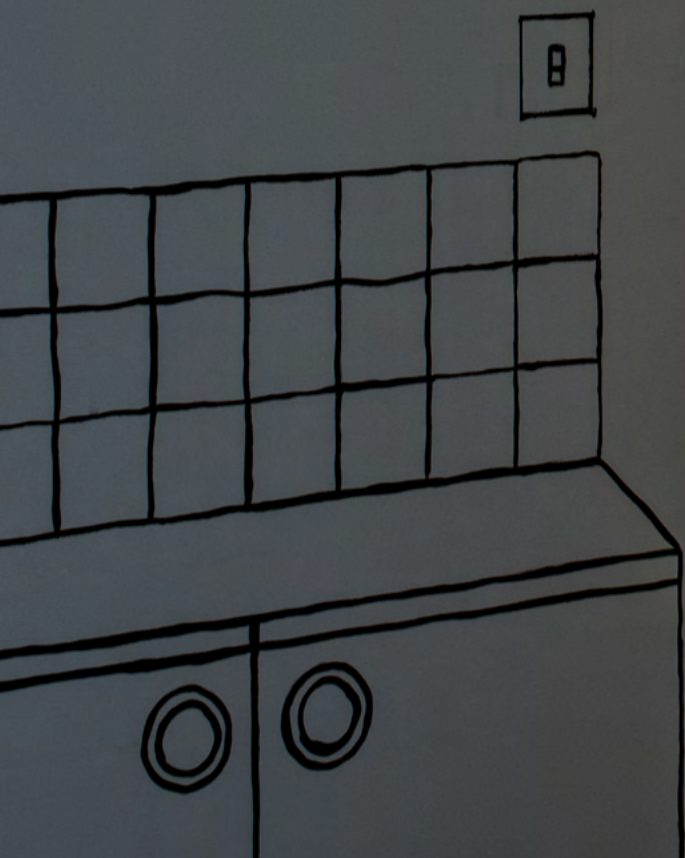
1977

zománc vaslapon / *enamel on iron plate*

Cs. Uhrin Tibor Család című variábilis zománc alkotása egykor a debreceni Újkerti lakótelep Jerikó utcájának tömbjeit díszítette. Formailag csak idézi Le Corbusier modul-rendszerét, aminek arányai alapján a világhírű svájci-francia építész megszerkesztette hatalmas épületeit, függő falvait. Nem mondhatnánk, hogy a debreceni művész alkotása bármilyen módon is hatással lett volna a panelek struktúráira, azonban részben eltérő színeivel, formai változatosságával segítették az egyformaságban bolyongó telepi gyerekek és lakosok tájékozódását. Egészen a közelmúlt panelfelújításáig, amikor a lakók szavazhattak e dombormű visszahelyezéséről.

Tibor Cs. Uhrin's variegated enamel work once adorned the blocks of Jerikó Street in the Újkert housing estate in Debrecen. Formally, he only quotes Le Corbusier's module system, according to which the world-famous Swiss-French architect constructed his huge buildings, hanging villages. We cannot say that the work of the artist from Debrecen had any influence on the structures of the panels, but its different colors and formal variations helped to navigate the children and residents of the colony wandering around in uniform. Until the recent panel renovation, where residents could vote to reinstate this relief.

01

PANEL LAKÁS

PANEL FLAT

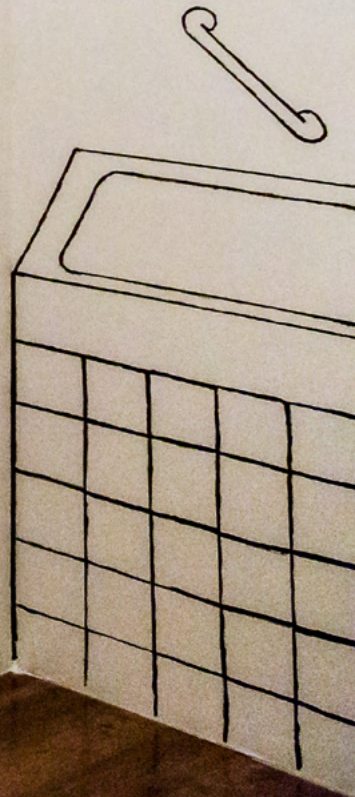
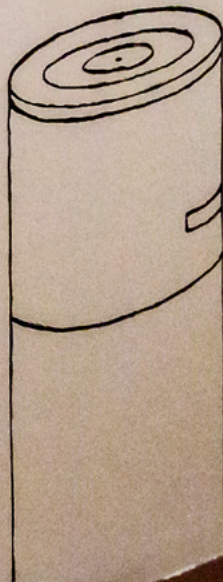
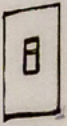
Tervezte, rajzolta: KASZA Veronika Blanka, KATONA Barbara, KATONA Dominika, SZABÓ Sára. A lakás szobáiban hallható interjúkat KOROKNAI Edit szerkesztette, a Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet, Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék anonim interjúi alapján.

/ Design, drawings: Veronika Blanka KASZA, Barbara KATONA, Dominika KATONA, Sára SZABÓ. The interviews which can be heard in the rooms of the flat were edited by Edit KOROKNAI, based on anonymous interviews from the Department of Sociology and Sociopolitics, Institute of Political Science and Sociology of the University of Debrecen.

„Ez egy 63 négyzetméteres lakás. Egy nagy nappali van – a nagy konyha-étkező egyben, illetve a fürdőszoba és WC külön. Sok mindent elnyel. Zárt folyosón helyezkedünk el, tehát négy lakás van egy zárt folyosón. Nagyon-nagy előnye van a biztonságérzet, tehát, hogy két ajtón keresztül kell bejutni

“This is a 63 square-meter flat. There’s a big living room – that counts as a whole room, and two half rooms. And a big kitchen-dining room in one, and the bathroom and toilet are separate, and there’s a pantry too, which is a real treasure. That swallows up a whole lot. We are located in a closed corridor, so we are together with three other neighbours. So there are four flats in one closed corridor. It’s a huge advantage, things can also be put in the corridor, somehow the feeling of security is higher, so, you have to go through two doors to enter” (35-year-old female, 35-year resident of a panel apartment in Tócsóskert)

z egy teljes szobának számít, és kettő fél szoba. És egy
lön helyiségben található, és van még egy spájz, ami nagy
ehát három másik szomszéddal vagyunk együtt. Tehát
n, a folyosóra is lehet pakolni, valahogy nagyobb
ia.” (35 éve tócsókerti panellakásban élő, 35 éves nő)

“...I’m really attached to this neighbourhood, not to this important thing. Actually, this block house... although the neighbourhood is what keeps me here. The s

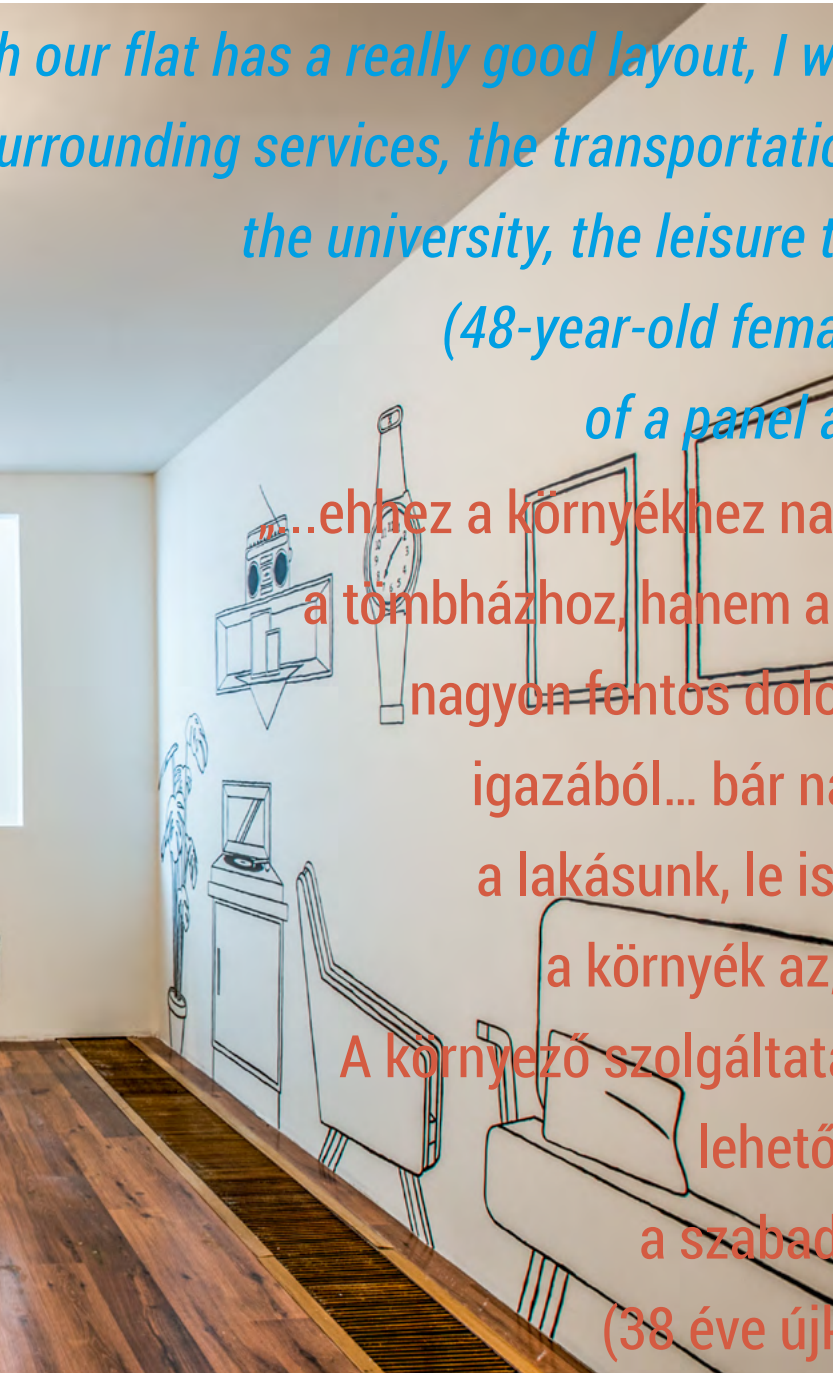

*the block house, but to the neighbourhood. That's a really
h our flat has a really good layout, I would even replace it,
urrounding services, the transportation possibilities, the...
the university, the leisure time opportunities..."*

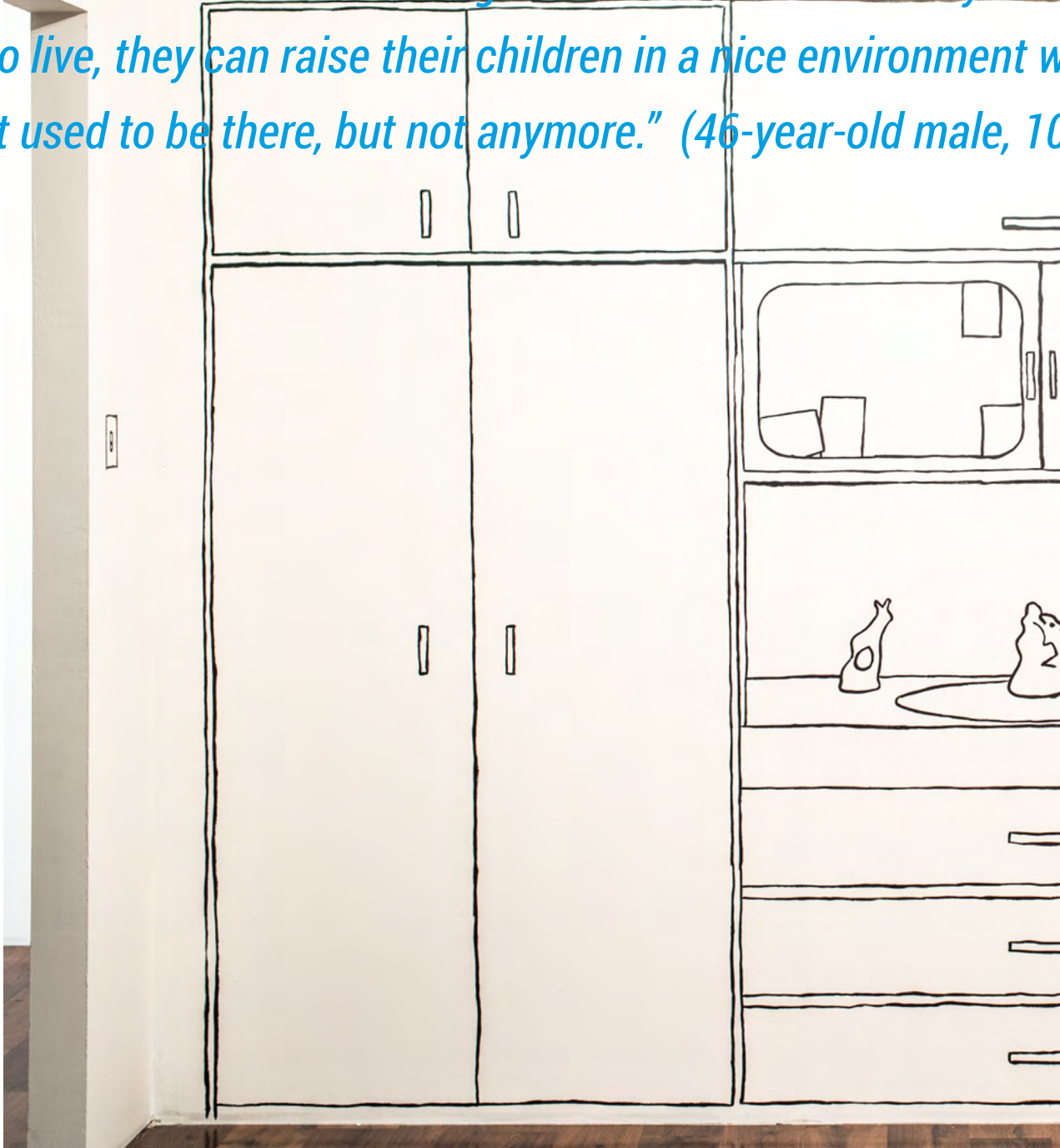
*(48-year-old female, 38-year resident
of a panel apartment in Újkert)*

*"...ehhez a környékhez nagyon kötődök, nem
a tömbházhoz, hanem a környékhez. Ez egy
nagyon fontos dolog. Ezt a tömbházat
igazából... bár nagyon jó beosztású
a lakásunk, le is cserélhetném akár,
a környék az, ami engem itt tart.
A környező szolgáltatások, a közlekedési
lehetőség, ... az egyetem,
a szabadidős lehetőségek..."*

*(38 éve újkerti panellakásban
élő, 48 éves nő)*

"Before I lived in a flat in a housing estate, I called my spouse because this discrimination was very bad in those days. Now I think there isn't such a negative discrimination. Everyone to live, they can raise their children in a nice environment with it. It used to be there, but not anymore." (46-year-old male, 10)

se a "hive-dweller," but I must ask for his forgiveness,
ow actually I have also moved into a house like that, and
is happy that they have their own flat, they have a place
with all the infrastructure, so this prejudice ceased to exist.
0-year resident of a panel apartment in Tócsóskert)

„Én, amíg még nem éltem lakótelepi lakásban,
a feleségemet „kaptárlakónak” hívtam, de bocsánatot
kell tőle kérnem, mert ez a megkülönböztetés
ez nagyon rosszul volt annak idején. Most már ugye
én is beköltöztem egy ilyen házba, nincs ilyen
negatív megkülönböztetés szerintem. Örül mindenki,
hogy van egy saját lakása, van hol élnie, nevelheti
a gyerekeit szép környezetben minden infrastruktú-
rával ellátva, úgyhogy ez megszűnt ez az előítélet.
Régebben volt, most már nincs.” (10 éve tócsóskerti
panellakásban élő, 46 éves férfi)

“Anyway, it’s interesting that I was a country kid my whole life, and I came to this convenience too, at one point we even came to the city, because I thought that even for an aging person, over a long time, such a warm flat. It’s easier to clean; shop, market, doctor, it turns out.” (46-year-old male, 10-year resident of a panel flat)

„Érdekes egyébként, hogy én világ életemben vidéki gyerek voltam. Hortobágyi származású vagyok, de meg lehet szokni ezt a kényelmet is, sőt egy időben elhatározásunk volt, hogy édesanyámat vidékről behozzuk, majd a későbbiekben, mert úgy gondolom, hogy egy idősödő embernek is, 70 év fölött, sokkal kényelmesebb egy ilyen mindig meleg lakásban élnie. Könnyebb takarítani; bolt, piac, orvos, gyógyszertár, amit az előbb elmondtam, a rendelkezésünkre áll - meglátjuk majd, hogy alakul.” (10 éve tócióskerti panellakásban élő, 46 éves férfi)

life. I'm originally from Hortobágy, but you can get used
e decision to bring my mother here from the country, later
ge 70, it would be much more comfortable to always live in
pharmacy, what I just said is at our disposal, we'll see how
el apartment in Tócióskert)

TÖ

02

PANEL

RTĚNET

PANEL STORY

PANEL

LTP

**PREFAB
&
HOUSING
ESTATES**

A kiállítás elsősorban a paneles lakótelep társadalmi, mentális viszonyait kutatja, a hatvan éve épített első magyarországi paneltől napjainkig. A 90-es évekig tartó nagy paneles építkezéseknek köszönhetően Magyarországon közel 788 000 panellakás található, ezekben él a lakosság ötöde.

A panelház – panel – előregyártott vasbeton elemekből készült lakó- és épülettömb. A volt keleti blokk államaiban a legelterjedtebb, de a világ számos országában próbálták a II. világháború után kialakult lakáshiányt ezzel a viszonylag gyors és olcsó építési technológiával csökkenteni. Európában – több hullámban – jelentős urbanizációs folyamat indult el. A letarolt országok lakossága egyre inkább a nagyvárosokba települt, ahol a lassú és nem hatékony újjáépítés, valamint a migráció együttesen erősítette fel a lakáshiányt. A hagyományos technológiával (hagyományos, majd blokkos és öntöttfalas, csúszó- és alagútszalus) építésmódokkal az építkezések nem tudták a szükséges lakásmennyiséget teljesíteni, felmerült az igény egy gyorsabb technológia iránt, melyet rövidtávon az iparosított építkezés tudott biztosítani. Másrészt a tervezők úgy vélték, hogy az épületek tulajdonságaiból adódóan elősegítik a természetes kollektivizálódást, ami az akkori politikai rendszer egyik alapját képezte.

The exhibition mainly reflects on the social, mental context of the panel housing estates, from the first panel built in Hungary sixty-years ago to our present days. In consequence of the big panel constructions lasting until the 90s in Hungary, there are approximately 788,000 panel flats, in which one-fifth of the population live.

Panel houses – panels – are living and building blocks built from prefabricated reinforced concrete elements. They were the most widespread in the states of the former Eastern Bloc, but they tried in many countries of the world to lower the housing shortage following WWII using this relatively fast and cheap construction technology. A significant urbanization process started in Europe – in several waves – which was intensified even more by the devastation of the war. The population of the knocked-down countries gradually moved to the big cities, where slow and inefficient rebuilding, together with the migration raised the housing shortage. The constructions could not produce the necessary amount of flats using the traditional technology (traditional, then precast and site cast, gliding and climbing formwork construction methods), so there emerged a demand for a faster technology, which the industrialized construction was able to provide in the short run. On the other hand, the designers believed that, due to the characteristics of the buildings, they promoted natural collectivization, which was one of the fundamentals of the political regime of the time.